

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

SYNERGETIC APPROACH TO THE FORMATION OF FOREIGN CULTURE OF THE STUDENTS OF A TECHNICAL PROFILE

У статті виявлено, що синергетичний підхід розглядає освіту як складну систему і дозволяє сформулювати необхідні умови розвитку складно-організованих систем. Такими умовами визнаються: відкритість системи, її складність, нелінійність, нестійкість. Зазначено, що основні проблеми сучасної освіти безпосередньо пов'язані з рівнем професійної готовності випускників закладів вищої освіти до роботи в умовах постійної адаптації вищої школи. Перед українським суспільством з'являється щоденно безліч викликів, які необхідно подолати. Зокрема, потрібно створити умови для здобуття освіти в умовах війни та вимушеної міграції і питання модернізації освіти набувають все більшої актуальності. У центрі сучасного педагогічного процесу висувається унікальна особистість студента, на основі його розвитку та індивідуальності. Акцентовано увагу на тому, що одним із основних аспектів формування готовності викладачів до роботи в умовах нової педагогічної парадигми є синергетичний підхід. У ході нашого дослідження наголошено, що синергетичний підхід розглядає освіту як складну систему і дозволяє сформулювати необхідні умови розвитку складно-організованих систем. Такими умовами визнаються: відкритість системи, її складність, нелінійність, наявність зворотних, нестійкостей. Розглянуто передумови формування іншомовної грамотності у сучасної особистості, яка, будучи посередником між двома культурами, повинна розуміти та приймати обидві культури. Навчання з вектором діалогічного підходу та полікультурної грамотності неможливе, якщо ігнорувати сферу свідомості та міжкультурної взаємодії. Розкрито проблематику пізнання студентом іншомовної культури та адаптація у іншомовне соціокультурне середовище університету, яке полягає в пошуку відмінностей у своїй та чужій культурі та рефлексії над цими відмінностями. Розглянуті передумови формування іншомовної грамотності у сучасної особистості. Наголошено, що в контексті особистості іншомовна культура прирівнюється до свідомості як до схеми світосприйняття, а накладення даних схем відповідає зіткненню культур у рамках однієї свідомості.

Ключові слова: синергетичний підхід, викладач, заклад вищої освіти, середовище, педагогічний процес, іншомовна освіта, соціокультурне середовище університету.

The article reveals that the synergistic approach considers education as a complex system and allows for the formulation of the necessary conditions for the development of complexly organized systems. These conditions are recognized as: openness of the system, its complexity, nonlinearity, instability. The study highlights that the main problems of modern education are directly related to the level of professional readiness of higher education graduates to work in conditions of constant adaptation of higher education. Ukrainian society faces numerous challenges daily that must be overcome. In particular, it is necessary to create conditions for obtaining education in wartime and forced migration, making the issue of educational modernization increasingly relevant. At the center of the modern pedagogical process is the unique personality of the student, based on their development and individuality. The study emphasizes that one of the key aspects of preparing lecturers for work within the new pedagogical paradigm is the synergetic approach. Our research highlights that the synergetic approach considers education as a complex system and allows for the formulation of necessary conditions for the development of complexly organized systems. These conditions include system openness, complexity, non-linearity, feedback presence, and instability. The above-mentioned prerequisites for the formation of foreign language literacy in a modern individual clearly indicate that this individual, being a mediator between two cultures, must understand and accept both cultures. Learning with the vector of a dialogical approach and multicultural literacy is impossible if we ignore the sphere of consciousness and intercultural interaction. The study explores the issues of students' acquisition of foreign culture and adaptation to the foreign and cultural environment of the university, which involves identifying differences between one's own and foreign cultures and reflecting on these differences. The prerequisites for the formation of foreign language literacy in the modern individual are examined. It is emphasized that in the context of personality, foreign language culture is equated with consciousness as a framework for world perception, and the imposition of these frameworks corresponds to the collision of cultures within a single consciousness.

Key words: synergetic approach, lecturer, higher education establishment, environment, pedagogical process, foreign education, social and cultural environment of the university.

УДК 378:67:56
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.2.18>

Савка І.В.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Вовчаша Н.Я.,

докт. пед. наук,
професор кафедри іноземних мов
технічного спрямування
Національного університету
«Львівська політехніка»

Кривошеєв А.В.,

викладач професійно-теоретичної
підготовки
Державного навчального закладу
«Вище професійне училище № 8
м. Стрия»

Постановка проблеми. Перед українським суспільством існують виклики, які необхідно подолати, зокрема, створити умови для здобуття освіти в умовах війни та вимушеної міграції. Тому питання модернізації освіти набувають все більшої актуальності. У центрі сучасного педагогічного процесу висувається унікальна особистість студента, на основі його розвитку та індивідуальності.

Одним із основних аспектів формування готовності викладачів до роботи в умовах нової педагогічної парадигми є синергетичний підхід.

Синергетичний підхід розглядає освіту як складну систему і дозволяє сформулювати необхідні умови розвитку складно-організованих систем. Такими умовами визнаються: відкритість системи, її складність, нелінійність, наявність

зворотних, нестійкість. Загалом, синергетичний підхід призводить до нового діалогу із самим собою, з іншими людьми та природою. Змінюються процедура навчання, способи зв'язку студента та студента, викладача та студента.

У сучасних складних умовах, що постійно змінюються, суспільству потрібні випускники нового покоління, які гнучкі до змін, швидко орієнтуються у важких ситуаціях, вміють у стислі терміни приймати різної складності рішення, здатні створювати і генерувати різні завдання, їм притаманний високий ступінь внутрішньої стійкості, здатність до розвитку, самоосвіти та самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останнє десятиліття у науково-педагогічних публікаціях вагома увага приділяється застосуванню ідей синергетики в освітньому середовищі. Педагоги описують використання синергетичного підходу у ході навчально-виховного процесу. На думку академіка І.Зязюна, «синергетика – це устремління людини в глибини матеріального і духовного світу, шлях до пізнання глибинних пластів Всесвіту» [5, с.451].

У працях В. Кушніра наголошено, що «багато наукових відкриттів зараз здійснюються на стику різних наук, у сферах нових інтегральних міждисциплінарних досліджень, до яких належить і синергетика, понятійний апарат та методи аналізу якої зараз широко використовуються багатьма науковими дисциплінами – як точними, так і гуманітарними [4, с.84].

Нове знання при осягненні чужої культури формується лише тоді, коли суб'єкт «спонукається до цього необхідністю шукати різницю між образами своєї та чужої культур і з'ясовувати суть цих відмінностей» [3, з. 19]. Культурологи та дидакти полікультурної освіти постулюють, що будь-яке міжособистісне спілкування є перетин різних культур. [(4, с. 297]. З позицій психології ця теза розглядається під новим ракурсом: діалог культур є, перш за все, спілкування свідомостей. образів та його структур, що у діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Позитивно оцінюючи описані вище та низку інших розробок з даної проблематики, зауважимо, що питання розкриття можливостей синергетичного підходу до формування іншомовної культури студентів закладів вищої освіти технічного профілю не було предметом спеціального педагогічного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – обґрунтувати доцільність та можливості використання синергетичного підходу до формування іншомовної культури студентів закладів вищої освіти технічного профілю.

Виклад основного матеріалу. В силу розвиваючого потенціалу іншомовна освіта (саме за допомогою неї зараз у більшості випадків реалізується

полікультурна освітня концепція) покликане виконувати людиноутворюючу функцію; воно є тонким інструментом, за допомогою якого можна стимулювати зростання особистості, що розвивається з усіх боків: і свідомості, і почуттів, і волі. Це досягається як через проблемно-орієнтований характер предметного змісту іншомовної освіти, так і через особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи до викладання іноземної мови.

У ході нашого дослідження на основі аналізу літератури з проблеми синергетичного підходу в педагогіці встановлено, що синергетичний підхід розглядає освіту як складну систему і дозволяє сформулювати необхідні умови розвитку складно-організованих систем. Такими умовами визнаються: відкритість системи, її складність, нелінійність, нестійкість. Організовані педагогічні системи, поряд із загальними, мають і низку специфічних властивостей: неповторність (оригінальність, унікальність); суб'єктивність; поліваріантність.

Полікультурний підхід до викладання іноземної мови, що передбачає розгляд та обговорення загальнолюдських проблем із перспективи не однієї, а двох чи більше культур, є ефективним засобом особистісної та національної самоідентифікації студентів. Залучення монокультурного індивіда до іншої культури за допомогою полікультурної освіти має на меті виховання лінгво-соціокультурно-компетентної особистості, що існує одночасно у двох культурних просторах, що увірвала в себе цінності рідної та вивченої культур, здатної швидко адаптуватися до іншого культурного середовища та ефективно, адекватно функціонувати в його умовах. Останнє передбачає зміну особистості на когнітивному рівні, розширення горизонтів її свідомості за рахунок включення до нього іншої картини світу.

Сучасний студент, порівнюючи знання про свою культурну реальність, часто проходить нелегку адаптацію до навчальної діяльності в умовах вимушеної міграції. Оскільки призма пізнання студентом іншомовної культури та адаптація у іншомовне соціокультурне середовище університету полягає в пошуку відмінностей між своєю та чужою культурою та рефлексії над цими відмінностями.

Нове знання іншомовної культури формується лише тоді, коли суб'єкт спонукається бажанням пошуку різниці між образами своєї та іншомовної культури та вмінням з'ясувати суть цих відмінностей. Звідси випливає, що свідомість особистості має формуватися через послідовне зіставлення двох картин світу, представлених у мовленні, літературі, кінематографії, побутових реаліях тощо. Щоб бути готовим сприймати іншомовну культуру, особистість спочатку повинна усвідомити себе як представника своєї культури. При зіставленні культур і менталітетів суб'єкт повинен мати власні

погляди та знання культури, вміти порівняти базові аспекти досліджуваної культури та побачити світ носіями іншого типу мислення, інших цінностей і стереотипів.

Культурологи та дидакти іншомовної культури стверджують, що будь-яке міжособистісне спілкування є перетином різних культур. А саме, спілкування студентів як представників реальних і потенційних культур. Студент у процесі природного міжкультурного спілкування або міжкультурного спілкування, змодельованого в рамках іншомовної освіти, стикається з такими фактами: по-перше, спостерігається очевидна близькість культур, якщо існує спільність свідомостей, перетинання їх; по-друге, очевидна культурна двофокусність, амбівалентність, діалогічність: одне й те саме явище вони інтерпретують у уявленнях своєї та чужої культури, приймаючи їх як рівні цінності, не відкидаючи інше уявлення і, зрештою, знаходячи вміння розглядати світ з максимальною толерантністю.

Щоб бути готовим сприймати чужу культуру, особистість спочатку має усвідомити себе представником власної культури. При зіставленні культур і менталітетів суб'єкт повинен піддати рефлексії власну культуру, а потім спробувати стати на думку культури, яка вивчається, і побачити світ носіями іншого типу мислення, інших цінностей і стереотипів. У цьому контексті органічним є визначення полікультурної грамотності, як розуміння культури іншого народу, позитивного ставлення, знання, що передбачає, передусім, осмислення цієї культури з її позицій, прилучення до її основних цінностей. Така грамотність передбачає розуміння особистістю особливостей світобачення іншого народу та здатність відображати ці особливості у діяльності в іншомовному середовищі. Справді, засвоюючи у процесі навчання нову культуру та зіставляючи її з власним менталітетом, особистість неминує перебудовує своє світобачення, змінюється у когнітивній сфері.

Поряд з динамічною позицією особистості та здатністю особистості до діалогічного мислення існує ціла низка істотних характеристик, що полегшують взаєморозуміння в процесі міжкультурної взаємодії. Аналіз педагогічних та психологічних наукових джерел настановляє нас на твердження, що іншомовна грамотність складається не тільки зі знань і умінь, але ще й з особистісних характеристик, таких як, наприклад, емпатія, здатність витримувати різноманітні очікування, товариськість, стійкість до стресових ситуацій, творчий початок у вирішенні проблем та багатоаспектна толерантність.

На наш погляд, поряд з толерантністю, динамічною позицією та здатністю до діалогу до характеристик, які є суттєвими передумовами для успішного формування особистості та одночасно

розвитку лінгво-соціокультурної компетенції, необхідно віднести наступні: комунікабельність; наполегливість (як вияв стратегії комунікативної поведінки); самостійність; емпатію, апріорну доброзичливість до співрозмовника та світу; здатність до співпраці, до досягнення компромісів.

Розглянуті вищеподані передумови формування іншомовної грамотності у сучасної особистості чітко вказують, що ця особистість, будучи посередником між двома культурами, повинна розуміти та приймати обидві культури. Навчання з вектором діалогічного підходу та полікультурної грамотності неможливе, якщо ігнорувати сферу свідомості та міжкультурної взаємодії.

Отже, завдання формування іншомовної культурної особистості (яку також можна назвати вторинною (подвоєною) культурною особистістю) як залучення україномовної особистості до іншомовної картини світу може бути вирішена, якщо орієнтувати навчання у вищій школі на когнітивний рівень особистості, рівень ієрархії смислів. Ми ставимо чужій культурі нові запитання, і чужа культура відповідає нам, відкриваючи перед нами свої нові сторони, нові смислові глибини. За такої діалогічної зустрічі двох культур вони взаємно збагачуються. З позицій такого підходу до вивчення культур іншомовна грамотність перетворюється на гносеологічний інструмент. Слід ще раз наголосити, що в контексті особистості культура прирівнюється до свідомості як до схеми світосприйняття, а накладення даних схем відповідає зіткненню культур у рамках однієї свідомості.

Висновки. Таким чином, синергетичний підхід розглядає освіту як складну систему і дозволяє сформулювати необхідні умови її розвитку. Формування іншомовної грамотності сучасної особистості слугує посередником між культурами. Синергетичний метапринцип дозволяє виробити зараз мову спілкування між гуманітарною системою знань і природничою. Проблематика пізнання студентом іншомовної культури та адаптація у іншомовне соціокультурне середовище університету, яке полягає в пошуку відмінностей у своїй та чужій культурі та рефлексії над цими відмінностями, дозволяє розглянути передумови формування іншомовної грамотності у сучасної особистості. В контексті розвитку особистості іншомовна культура прирівнюється до свідомості як до схеми світосприйняття, а накладення даних схем відповідає зіткненню культур у рамках однієї свідомості.

До подальших напрямів відносимо дослідження використання синергетичного підходу до формування іншомовної культури студентів конкретних спеціальностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід (друга половина XX сто-

ліття): Навчально-методичний посібник: за ред. проф. П.Ю. Сауха. – Житомир : вид-во ЖДУ, 2008. – 128 с.

2. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії : монографія. / І.А. Зязюн. –Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

3. Ковшар О. Синергетичний підхід як методологія передшкільної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Вип. 47. С. 83.

4. Козій О., Тарасюк Л. Синергетичний підхід у мистецько-педагогічній освіті України в умовах воєнного стану. *Modern engineering and innovative technologies*. 2023. № 25, Part 3. С. 110-114.

5. Козловський Ю. М. Інтеграційні процеси в професійній освіті: методологія, теорія, методики [Текст] : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 420 с.

6. Кушнір В.А. . Характеристика особливостей освітніх систем. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4. С. 83– 91.

7. Морська Л. І. Теорія та практика методики навчання англійської мови. – Тернопіль: Астон, 2003. 248 с.

8. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. *Інститут освітньої аналітики*. Київ, 2023. 111с.

9. Савка І. В., Козловська І. М., Ключковська І. М. Інтегративний підхід до методик паралельного вивчення рідної та іноземної мови в умовах цифровізації. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 1 (146). Одеса, 2024. С. 114-119.

10. Сальник І. В. Підготовка англomовного вчителя фізики: проблеми інтеграції фахового і мовного навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. 2018. Вип. 24. С. 30–33.

11. Цюняк О. Синергетичний підхід як методологічна основа дослідження системи професійної підготовки майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20., Т.3. С. 124

12. Sulym V. Multifaceted dimensions of integration in teaching English for natural sciences. *Advanced Education*. 2018. № 10. С. 32–39

13. Rogers R. K., Wallace J. D. Predictors of Technology Integration in Education: A Study of Anxiety and Innovativeness in Teacher Preparation. *Journal of Literacy and Technology*. 2011. Volume 12, No. 2, P. 28-61.